

دوست و دشمن دائمی وجود ندارد

گفت و گوی آقای دکتر ابراهیم یزدی با خبرنگار روزنامه اعتماد بمناسبت سفر رجب طیب اردوغان به ایران:

۱۳۸۸/۸/۱۷

«ترکیه در زمان حاکمیت حزب اسلامگرای عدالت و توسعه و نخست‌وزیری آقای اردوغان موقعیت متفاوتی را تجربه می‌کند. به نظر می‌رسد آنها درصدد ارتقای نقش ترکیه در جهان هستند. شما با توجه به شناختی که از مسائل منطقه کسب کرده‌اید موقعیت این کشور را چگونه ارزیابی می‌کنند؟

برای پاسخ به سوال شما باید در سطح کلان موقعیت ترکیه در منطقه و رابطه آن با اروپا را مورد بررسی قرار دهیم. از سال ۱۹۸۰ یعنی درست یک سال بعد از انقلاب ایران که نظامیان در ترکیه کودتا کردند تغییرات اساسی به خصوص در مناسبات اقتصادی ترکیه به وجود آمد. این کشور یکی از کشورهای است که خصوصی‌سازی اقتصاد به نحو رضایت بخشی انجام شده است. بطوری که امروز بخش اعظم فعالیت‌ها و ساختار در تولید و توزیع از جمله فرودگاه‌ها، کشتی‌ها، راه‌آهن و... همه متعلق به بخش خصوصی هستند و بخش خصوصی قدرتمندی در ترکیه به وجود آمده است. منافع کلان این بخش از اقتصاد ترکیه در این است که این کشور به اتحادیه اروپا بپیوندد. چنان‌که می‌دانیم در زمانی که هنوز اتحادیه اروپا مطرح نبود و بحث بازار مشترک وجود داشت ترکیه در این بازار عضو شد. اکنون اتحادیه اروپا چندین سال است شکل گرفته و ترکیه می‌خواهد عضو این اتحادیه باشد. شرط اتحادیه اروپا برای کشورهای داوطلب عضویت این است که از نظر اقتصادی این کشورها به سمت *marketing economy* یا اقتصاد بازار سوق داده شوند و نیز از نظر سیاسی باید نظام سیاسی دموکراتیک داشته باشند. اما در ترکیه دموکراسی و آزادی‌های سیاسی و انتخابات آزاد موجب روی کار آمدن اسلام‌گرایان شده است. پیروزی اسلام‌گرایان موجب ناراحتی و اعتراض سکیولارها و نظامیان حامی آن‌ها شده است. اما اسلام‌گرایان دو جریان مشخص هستند: سنت‌گرایان و روشنفکران دینی. در فرایند دموکراسی شدن نظام، در مرحله اول سنت‌گرایان پیروز شدند. اما عملکرد آنان نظامیان و سکیولارها را به شدت تحریک کرد و درگیری‌های را بوجود آورد. در مرحله بعد حزب عدالت و توسعه برنده انتخابات شد که به مراتب عاقلانه‌تر و واقع‌بینانه‌تر از سنت‌گرایان عمل می‌کند. بخش خصوصی به عامل متعادل کننده میان اسلام‌گرایان و سکیولارها تبدیل شده است.

«به نظر شما اسلام‌گرایان ترکیه در مواجهه با وظیفه دموکراتیزاسیون و خصوصی‌سازی موفق عمل کرده‌اند؟

در دولت آقای نجم‌الدین اربکان که دوره اول پیروزی اسلام‌گرایان بود به این نکات اساسی بی‌توجهی شد. اما گروه آقای اردوغان و عبدالله گل از روشنفکران دینی در ترکیه هستند که بسیار پراگماتیک و واقع‌گرا عمل کرده‌اند. در دولت آقای «گل» و «اردوغان» که هر دو از یک حزب هستند به جای اینکه بخواهند مستقیماً خواهان پیاده کردن اصول اسلامی باشند اساس کار و سیاست خودشان را بر پایه دادن خدمات به ترکیه قرار داده‌اند تا از این طریق نظر موافق مردم را جلب کنند. به نظر می‌رسد این حزب در پیش بردن برنامه‌های خودش موفق بوده است. یعنی اقتصاد ترکیه طی هفت سال

گذشته یک تحول بی‌سابقه پیدا کرده است. البته نقش متعادل‌کننده بخش خصوصی را هم نباید از نظر دور داشت. برغم موفقیت‌های حزب عدالت و توسعه در بهبود اقتصاد ترکیه و پرهیز از هر نوع تظاهرات دینی در رفتارهای دولت حتی حضور همسران کسانی چون اردوغان و گل با حجاب اسلامی در مراسم رسمی نظامیان و لائیک‌ها را تحریک می‌کند و می‌خواهند علیه دولت مانور بدهند. اما شبکه اقتصادی به آنها هشدار می‌دهد که اگر بخواهید بازی را به هم بزنید ترکیه به شدت لطمه می‌بیند و البته حق هم با آنها است. اسلام‌گرایان هم می‌دانند نباید همه آنچه را که می‌خواهند به صورت یکجا عملی کنند بلکه آرام‌آرام، با طمانینه و صبر و حوصله جلو می‌روند و به همین دلیل اقتصاد ترکیه در دوران عبدالله گل و رجب طیب اردوغان رشد کرده و اینک ارزش صادرات سالانه ترکیه بیش از ۱۲۰ میلیارد دلار است.

× چه ویژگی‌هایی سبب شده است عملکرد احزاب اسلام‌گرای که در زمان آقای اربکان و اینک در دوره آقای گل و اردوغان حاکم شده‌اند تا این حد از دیگر حکومت‌های اسلامی منطقه متفاوت باشد؟

سوابق و زمینه‌های فرهنگی ترکیه با سایر کشورهای اسلامی متفاوت است. ترکیه سرزمین هکنشی‌های گسترده، هم دوستانه و هم دشمنانه، میان فرهنگ اروپا با آسیا بوده است. بطوری که ترک‌ها هم از فرهنگ اروپائی اثر پذیرفته‌اند و هم بر اروپا اثر گذاشته‌اند. آشنائی ترک‌ها با دستاوردهای نظامی، سیاسی و اقتصادی اروپا خیلی قدیمی‌تر از ایران و سایر کشورهای اسلامی است. تا زمان جنگ جهانی اول دولت ترکیه یک ابرقدرت در برابر دولت‌های اروپائی محسوب می‌شد. در یک دورانی قلمرو دولت ترکیه تا پشت دروازه‌های وین بود. وضعیت کنونی نتیجه سیر تحولات سیاسی و اجتماعی ترکیه در دوران پس از سقوط عثمانی و حکومت کمالیست‌ها است. کمالیست‌ها برغم تلاش‌های فراوان نتوانستند مذهب را از جامعه ترکیه حذف نمایند.

× در هفته‌های اخیر مرودات ایران و ترکیه شکل خاصی به خود گرفته است؛ سفر بی‌سر و صدای دبیر مجمع تشخیص مصلحت نظام به ترکیه که پس از آن به فاصله چند روز نخست وزیر آن کشور به ایران آمد از جمله این مرادوات است. شما سفر آقای رضایی را در این ارتباط چگونه ارزیابی می‌کنید؟

اطلاعات زیادی در باره سفر این افراد به ترکیه و دستاوردهای آن در دسترس نمی‌باشد. اما اگر به پذیریم که اولاً منافع کلان هر دو کشور در توسعه همکاری‌های اقتصادی است و ثانیاً تحقق این امر در گرو حل مشکلات ایران با اروپا و آمریکاست، رد آن صورت ترکیه می‌تواند نقش موثری در حل این مشکلات ایفاء نماید. فراموش نباید کرد که در دوران جنگ تحمیلی عبدالله گل و دوستانشان کمک‌های موثر زیادی به ایران کرده‌اند. در دوران جنگ هاشمی رفسنجانی مسئول دادره جنگ و رضائی فرمانده سپاه بوده است.

× سفر اردوغان به تهران به همراه یک هیئت ۲۰۰ نفره می تواند نشان از تمایل شدید این کشور برای توسعه روابط اقتصادی سیاسی با ایران باشد شما سفر اخیر اردوغان به تهران را چگونه ارزیابی می کنید؟

موقعیت و منافع کلان اقتصادی ترکیه چنانکه گفتیم در این است که روابط اش را با ایران توسعه دهد زیرا ایران یکی از بزرگترین کشورهای خاورمیانه و سرشار از منابع زمینی و زیرزمینی و امکانات اقتصادی گوناگون و گسترده است. اما ترکیه نمی تواند در شرایط کنونی آنچنان که می خواهد روابط اقتصادی اش را با ایران توسعه دهد زیرا ایران در حال حاضر علاوه بر آمریکا با کشورهای اروپایی نیز مشکل پیدا کرده است و مادامی که چنین است دولت ترکیه در تقابل میان ایران، آمریکا و کشورهای اروپایی لاجرم جانب آمریکا به ویژه اروپا را می گیرد زیرا می خواهد به اتحادیه اروپا به پیوندد؛ پس منافع کلان و استراتژیک ترکیه ایجاب می کند روابط ایران با آمریکا و اروپا بهبود پیدا کند. درست است که الان آقای اردوغان با یک هیات ۲۰۰ نفره از صنعت کاران و بخش خصوصی ترکیه به ایران آمده است و قراردادهای و تفاهمنامه ها و پروتکل های زیادی را امضا کرده اند اما اجرایی شدن تمام اینها منوط به این است که مسائل ایران با آمریکا و اروپا حل شود. من هرگاه کارنامه عملکرد حزب عدالت و توسعه را می بینم و نحوه کار آنها را از جهات عدیده بررسی می کنم احساس می کنم ترکیه به عنوان یک کشور اسلامی به سرعت وارد عصر توسعه می شود. اما متأسفانه در ایران ما هنوز خیلی نسبت به ترکیه عقب هستیم.

× ایران از حضور اسلام گرایان در رأس حاکمیت ترکیه و بویژه از مراودات تجاری و اقتصادی پیش رو با این کشور چه منفعت ویژه ای خواهد برد ؟

ایران و ترکیه دو کشور بزرگ خاور میانه با امکانات بسیار وسیعی هستند. اگر چه مصالح و منافع و سیاست ها و اولویت های این دولت در سطح ملی و بین المللی با ایران متفاوت است اما بی تردید نگرش های یک دولت اسلام گرا در ترکیه با یک دولت سکیولار نسبت به ایران و اسلام متفاوت است. اما توسعه روابط اقتصادی میان ایران و ترکیه، و یا هر کشور دیگری، به این شرط بنفع ایران خواهد بود که نظام اقتصادی ایران بطور دقیق مشخص و در چهار چوب آن منافع ملی تعریف شده باشد. آیا بالاخره دولت ایران تصمیم اش را در مورد ساختارهای اقتصادی گرفته است یا نه و آیا دولت ایران می خواهد در چارچوب هایی که در مورد آنها پیشتر بحث های فراوانی شده عمل کند یا نه. در ترکیه خصوصی سازی یکی از نمونه های موفق است. در ایران بالاخره یک چشم انداز ۲۰ ساله تدوین و تصویب شد. برای اجرای چشم انداز ۲۰ ساله حتی اصل ۴۴ قانون اساسی را تغییر دادند ب این هدف که بار اقتصادی دولت سبکتر شود و بخش خصوصی توسعه پیدا کند. اما از همین گام های نخست روشن شد که موانع زیادی بر سر راه این امر وجود دارد و خصوصی سازی هنوز معنا پیدا نکرده است، بلکه نوعی شبه خصوصی سازی در حال شکل گیری است. مهم ترین نمونه اش خرید شرکت مخابرات ایران است که حتی صدای اصولگرایان مجلس را هم در آورده است. در چنین شرایطی به نظر می رسد علی رغم اینکه زمینه برای بهره مندی ایران از توسعه مناسبات اقتصادی با ترکیه فراهم است اما تا این مشروط به آن است که ما درون خانه خودمان را منظم کنیم و به برخی از این مشکلاتی که امروز با آن دست و پنجه نرم می کنیم خاتمه دهیم.

یکی از مسائل جالب توجهی که در روابط چند ماه اخیر میان ایران و ترکیه به وجود آمد این بود که آقای اردوغان درست در تلاطم روزهای پس از انتخابات ایران مساله طلاها و حدود ۱۸/۵ میلیارد دلار سرمایه‌یی را که به ترکیه منتقل شده بود، اعلام کرد اما پس از آن از سرنوشت این سرمایه خبری نشد و اردوغان هم موضع جدیدی نداشت. این رفتار اردوغان را چگونه باید ارزیابی کرد؟

رفتار آقای اردوغان متأثر از منافع ملی ترکیه است. ایشان در کنگره حزب عدالت و توسعه خبر آن را داد و اعلام کرد که این یک موهبت الهی است. شخصی به نام صفاریان‌نسب مطرح کرد که این پول به او تعلق دارد. وکیل گرفت و طرح دعوای کرد. اما وقتی مقامات دولت ایران اصل مسئله را نفی و انکار کردند یا بابتی تفاوتی با آن برخورد نمودند، طبیعی بود که دولت ترکیه هم اصل آن را انکار کند و بگوید شتر دیدی ندیدی... نباید انتظار داشت دولت ترکیه در حالی که ایران مدعی نیست، بپذیرد که چنین پولی را مصادره کرده است. چون اگر بپذیرد باید آن را به ایران تحویل بدهد. ما نمی‌توانیم آنها را ملامت کنیم. البته ما نامه ای به آقای اردوغان و نیز به صندوق بین‌المللی پول برای روشن شدن این قضیه نوشته‌ایم. اما مهم این است که بدانیم چرا دولت ایران تا این حد بی‌تفاوت از کنار این قضیه عبور می‌کند در حالی که فیلم سخنان اردوغان و تریلرهای حاوی شمش‌های طلا و بسته‌های دلار در سایت‌ها هست. طبیعی است که با توجه به رفتار دولت ایران، ترکیه هم مساله را انکار کند. به نفع کشور ترکیه است که این پول به ایران بازنگردد.

× از نامه‌هایی که می‌گویید به دولت ترکیه و صندوق بین‌المللی پول نوشته‌اید بگویید این نامه‌ها چگونه و توسط چه کسانی تهیه شد و تا این لحظه سرنوشت این نامه نگاری به کجا رسیده است؟

این نامه‌ها به امضای بنده و آقایان دکتر صدر حاج سید جوادی و مهندس سبحانی نوشته و ارسال شده است. هنوز هیچ واکنشی دریافت نکرده‌ایم.

× آقای رجب طیب اردوغان اگر فراموش نکنیم در اجلاس داووس در قبال اسرائیل و مساله غزه موضعی گرفت که بسیار مورد توجه سیاستمداران داخلی ما واقع شد اما در مقابل با توجه به اخبار و اطلاعات موجود دولت ترکیه به‌رغم برخی تنش‌های به‌وجودآمده به روابط تجاری و سیاسی‌اش با اسرائیل ادامه می‌دهد. با این وجود روی ترکیه به عنوان یک متحد جبهه فلسطین حساب کنیم؟

توجه کنیم که دولت ترکیه یک دولت ملی است و روابط‌اش را با هر گروهی و هر کشور و دولتی براساس منافع ملی خودش تعریف می‌کند. هنگامی که کشورهای عربی همه متفقاً اعلام کردند اگر اسرائیل از سرزمین‌های اشغالی ۱۹۶۷ عقب‌نشینی و قطعنامه ۲۴۲ سازمان ملل را اجرا کند، این دولت را به رسمیت می‌شناسند و روابط دیپلماتیک کامل با آن برقرار می‌کنند. دولت ترکیه دیگر به جهت سیاست‌های منطقه‌یی نیازی ندید به اینکه روابط‌اش را با اسرائیل به صورت

دو فاکتور نکه دارد، بنابراین با اسرائیل روابط دیپلماتیک مستقیم برقرار کرده و در این موضوع هم مساله اساسی منافع ترکیه بوده است. همه می‌دانند که اسرائیل در حوادث درون ترکیه و جنگ‌های داخلی آن نقش داشته است. جنگ دولت مرکزی با کردها سالی هشت میلیارد دلار هزینه بر بودجه دولت تحمیل می‌کرد. بنابراین بسیار عاقلانه بود برای دولت ترکیه که با اسرائیل کنار بیاید و حمایت قدرت‌های خارجی از این جنگ را متوقف سازد. نتیجه همین توافق‌ها بود که «اوجالان» را تحویل دادند، ولی شرط هم کردند که دولت ترکیه اوجالان را نکشد. اوجالان هم تعهد داد به مبارزه مسلحانه و جنگ خاتمه دهد و به هوادارانش اعلام کند که جنگ مسلحانه را پایان دهند. دولت ترکیه هم برای جذب کردهای این کشور اقدامات عمرانی فراوانی را در شرق ترکیه و مناطق کردنشین انجام داده است. بنابراین دولت ترکیه در چارچوب منافع ملی خودش حرکت می‌کند. اما در اجلاس داووس که شما مثال زدید در آنجا رئیس کنفرانس بسیار یکجانبه عمل کرد و رفتارش با نخست‌وزیر ترکیه بسیار موهن بود و آقای اردوغان هم بسیار شجاعانه در برابر آن رفتار موهن اعتراض و جلسه را ترک کرد.

اما در مورد فلسطین باید بگوییم امروز یک اجماع جهانی به وجود آمده است که اسرائیل باید از سرزمین‌های اشغالی در جنگ ۱۹۶۷ عقب نشینی کند و در چارچوب قطعنامه ۲۴۲، این سرزمین‌ها را به فلسطینیان برای تشکیل یک دولت مستقل فلسطینی واگذار کند. تمام کشورها از جمله ترکیه از این قطعنامه حمایت می‌کنند. حمایت ترکیه از صلح خاورمیانه در این چارچوب هماهنگ است با آن چیزی که سازمان ملل می‌گوید و با چیزی که امریکا یا اروپا به دنبالش است. بنابراین سیاست دولت ترکیه در قبال فلسطین چیزی است هم به نفع فلسطین و هم در چارچوب اجماع جهانی.

× از مجموع صحبت‌هایمان من این‌گونه برداشت کردم که شما اعتقاد دارید دولت ترکیه به‌رغم حاکمیت حزب اسلامگرای عدالت و توسعه بیشتر از منظر ملی به مباحث وارد می‌شود تا از جنبه اسلامگرایی...

بله، حزب عدالت و توسعه ترکیه فلسفه‌ی دارد. ما با این دوستانی که حالا آنجا هستند سال‌ها رابطه و نشست و برخاست داشته‌ایم. آقای اردوغان اولین شهردار منتخب استانبول بود و از طرف حزب رفاه کاندیدا و برنده شد. اما در اولین سخنرانی‌اش پس از آنکه به این سمت دست یافت، گفت: «من شهردار حزب رفاه نیستم. من شهردار تمام شهروندان استانبول هستم» وی به عنوان شهر دار خدمات‌نوی‌قیمتی در آن شهر انجام داد. من آن موقع در استانبول (اسلامبول یا شهر اسلام) بودم و به دیدنش رفتم و با او دوستانش در باره سیاست‌هایشان گفتگو کردم. آنها معتقدند مردم دولت را انتخاب نمی‌کنند که دین‌شان را حفظ کند یا توسعه بدهد. اردوغان بر این باور است که نقش دولت در عصر جدید دادن خدمات به مردم است؛ وادار ساختن مردم به انجام فرایض دینی را وظیفه دولت نمی‌داند. البته دولتی که به یک اندیشه دینی معتقد باشد موازین را رعایت می‌کند. کما اینکه اردوغان و گل و سایر همکارانشان حاضر نشدند پروتکل‌های ناظر بر سفر رئیس‌جمهور یا نخست‌وزیر یا مقامات رسمی در مجامع ملی یا بین‌المللی را در مورد حضور زنان بدون حجاب اسلامی رعایت کنند بلکه گفتند یا ما این سفرها را به تنهایی می‌رویم یا اگر همسرانمان همراهمان باشند وضع همین است و در انجام خواسته خودشان هم توفیق پیدا کردند. حزب عدالت و توسعه معتقد است که مردم به آن‌ها رای نداده‌اند که آنها مردم را به جهنم یا بهشت رهنمون شوند بلکه مردم آن‌ها را انتخاب کرده‌اند که خدمات بدهند. اگر یک گروه اسلامی خدمات واقعی به مردم بدهد این خود زمینه‌ساز روی آوردن هرچه بیشتر مردم به اسلام می‌شود. و این آن چیزی است که در ترکیه اتفاق افتاده است. کما اینکه نقطه مقابل آن نیز وجود دارد یعنی اگر دولتی بیاید بر سر کار و

از تمام امکانات کشور استفاده کند اما به جای بهبود وضع اقتصاد و دادن خدمات به مردم به گونه‌ی عمل کند که خودش را متولی دین و ایمان و باورهای مردم بداند، این نقض غرض است و بیشتر موجب دین‌گریزی در میان مردم می‌شود.

آقای عبدالله گل و اردوغان و حزب عدالت و توسعه بر این مبنا عمل می‌کنند، نه اینکه حزب اسلامگرا نیستند اما نگاه و برداشت آنها از نقش دولت با آنچه امروز دولت ما در ایران ادعا می‌کند کاملاً متفاوت است.

× بنابراین نمی‌شود در برنامه‌های استراتژیک سیاست خارجی خیلی بر این موقعیت حاکمیت یک حزب اسلامگرا در ترکیه حساب باز کنیم.

چرا نمی‌شود؟

× از این منظر که آنها بیشتر بر اساس منافع ملی عمل می‌کنند تا بر اساس ایدئولوژی اسلامی و جهان اسلام...

در تمام دنیا همین است. این ما هستیم که باید نگاه خودمان و فهم خودمان را از روابط بین‌المللی عوض کنیم. هر دولتی در دنیا وظیفه‌اش در روابط بین‌المللی حرکت در چارچوب منافع و امنیت ملی است. اینکه ما بگوییم بهبود روابط ما با آمریکا فایده‌ی ندارد برای اینکه آمریکا به دنبال منافع ملی خودش است، حرف بی‌ربطی است، باید چنین باشد. هر دولتی در روابط دیپلماتیک و در روابط جهانی علی‌القاعده بر اساس منافع ملی کشور خودش عمل می‌کند. در جهان امروز چیزی به نام دوست دائمی یا دشمن دائمی وجود ندارد. روابط کشورها با یکدیگر بر اساس منافع ملی تعریف می‌شود. پرسش اساسی باید این باشد که در روابط ایران و ترکیه آیا مسائل مشترکی وجود دارد که هر دو طرف بهره‌مند شوند یا خیر؟ جواب این است که بله، منافع مشترک زیادی وجود دارد. بنابراین هم دولت ترکیه و هم ایران در چارچوب منافع ملی خودشان می‌توانند گام‌های موثری برای بهبود و گسترش روابط بردارند.

× در مجموع ساخت سیاسی ترکیه و لزوم التزام احزاب به نظام لائیک این کشور آیا فرصتی برای پیاده کردن اهداف اسلام‌گرایانه آنها در این کشور خواهد داد؟ شما آینده سیاسی این احزاب را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

عملکرد گذشته لائیک‌های ترکیه ضدیت با اسلام بوده است. سکیولاریسم ترکیه با نسخه اصلی آن در اروپا خیلی متفاوت بوده است و هنوز هم هست. در سکیولاریسم اروپایی دولت در کار مذهب و نهاد های مذهبی هیچ دخالتی ندارد. اما سکیولاریسم ترکیه چنین نیست. دولت در تمام شئون مذهبی و نهاد های مذهبی دخالت می‌کند. این دخالت‌ها به میزان بسیار زیادی آزادی‌های اساسی مردم را محدود کرده است. به عنوان مثال ممنوعیت حجاب دختران دانشجو در

دانشگاه هاست. اما همانطور که اشاره کردم خدمات دولت اسلام گرا و توفیق آن در بهبود وضع اقتصادی و تثبیت و نهادینه شدن دموکراسی موجب حضور هر چه پر رنگتر مسلمانان در صحنه های سیاسی و اجتماعی ترکیه خواهد شد. این امر در دراز مدت و بتدریج شرایط را به نفع اسلام گرایان تغییر خواهد داد. اگر فرایند تحولات در ترکیه با همین شتاب کنونی و با همین روش ها ادامه پیدا کند آینده به این احزاب تعلق دارد.